

УДК 343.9

DOI 10.33244/2617-4154.1(10).2023.219-225

Г. В. Дідківська,*д-р юрид. наук, професор,**Державний податковий університет**e-mail: galynadid@gmail.com***ORCID ID 0000-0002-3545-0429;****В. І. Педан,***викладач кафедри галузевих**юридичних дисциплін**ТОВ «Бердянський університет**менеджменту і бізнесу»**e-mail: galynadid@gmail.com***ORCID ID 0000-0001-6979-0432**

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НОВИХ МЕТОДИК У КРИМІНАЛІСТИЦІ

У цій статті зазначено, що з огляду на те, що криміналістика є окремою галуззю знань, а її власні методи щодо загальної класифікації методів пізнання можуть визначатися як окремонаукові. Водночас звертається увага, що у класифікації методів криміналістики їх бажано визначати як спеціальні, підкреслюючи тим самим своєрідність цих пізнавальних засобів щодо сфери криміналістичних досліджень. Серед загальнонаукових методів, які, безумовно, пронизують усі напрями криміналістичних досліджень, особливо виокремлені ті, що становлять основу для формування нових сучасних пізнавальних підходів. Ідеться передусім про формалізацію, системний, структурно-функціональний та імовірно-статистичний методи.

Акцитується увага на тому, що криміналістичні методи створені та обґрунтовані теорією криміналістики або запозичені та перетворені нею спеціально для дослідження криміналістичних об'єктів. До них належать різноманітні судово-фотографічні, трасологічні, судово-балістичні та інші методи. Наприклад, у галузі судової фотографії розроблені методи сигналетичної (впізнавальної), виміральної, панорамної, стереоскопічної, мікроскопічної, крупномасштабної та інших видів фотозйомки, методи фотографічного підсилювання кольорових контрастів, методи виявлення текстів, що неможливо прочитати, тощо.

Ключові слова: криміналістика, методи дослідження, злочинність, кримінальні правопорушення, судочинство.

Сучасна криміналістика гармонійно поєднує в собі досягнення природничих, технічних, гуманітарних наук, розглядається більшістю вчених-криміналістів, до якої належать В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, Н. І. Клименко, М. В. Салтевський,

В. Ю. Шепітько та інші, як система наукових знань, а також розроблених на їх основі технічних засобів, прийомів і методів, призначених для збирання, дослідження й використання криміналістично значущої інформації з метою встановлення істини під час здійснення правосуддя [1].

Спеціальні або окремі (часткові) методи, що використовуються на сьогодні у криміналістиці, науковці поділяють на 2 групи: криміналістичні та методи інших (природничих і технічних) наук, які використовуються у криміналістиці, як правило, під час здійснення криміналістичної експертизи.

Власне, криміналістичні методи створені й обґрунтовані теорією криміналістики або запозичені та перетворені нею спеціально для дослідження криміналістичних об'єктів. До них належать різноманітні судово-фотографічні, трасологічні, судово-балістичні та інші методи. Наприклад, у галузі судової фотографії розроблені методи сигналетичної (впізнавальної), вимірювальної, панорамної, стереоскопічної, мікроскопічної, крупномасштабної та інших видів фотозйомки, методи фотографічного підсилювання кольорових контрастів, методи виявлення текстів, що неможливо прочитати, тощо.

Створені різні методи слідокопіювання у трасології, широко використовуються методи дактилоскопічної ідентифікації, мікроскопічного та профілографічного дослідження мікрорельєфу різних слідів (знарядь злочину та інструментів, на кулях і гільзах та інших видів слідів).

У судовій балістиці розроблені й успішно застосовуються методи виявлення та фіксації слідів пострілу, ідентифікації зброї за слідами на кулях і гільзах, визначення дистанції пострілу, послідовності виконання кількох пострілів та інші методи судово-балістичної експертизи.

Криміналістика має також різноманітні ефективні методи техніко-криміналістичного дослідження документів, почеркознавчої експертизи, фотопортретної ідентифікації, кримінальної реєстрації.

Поряд з методами та засобами криміналістичної техніки широке застосування мають методи (прийоми) криміналістичної тактики і методики розслідування кримінальних правопорушень, зокрема методи планування розслідування, аналізу слідчих ситуацій, тактичні прийоми виконання слідчих дій, профілактики кримінальних правопорушень криміналістичними засобами.

Джерелом формування криміналістичних методів і засобів є природні, технічні та суспільні науки, а також слідча, судова й експертна практика. Методи наукового узагальнення цієї практики (анкетування, статистичні методи) також належать до спеціальних методів.

Методи природничих і технічних наук мають широке застосування у дослідженні криміналістичних об'єктів. Серед них можна виділити різноманітні фізичні методи (спектрального аналізу, дослідження в інфрачервоних та ультрафіолетових променях, із застосуванням радіоактивних ізотопів, методи електронної та лазерної техніки й інші), методи хімічного якісного і кількісного мікроаналізу, біологічні, мінералогічні та багато інших. У багатьох випадках розкриття злочинів залежить від того, наскільки

повно й ефективно використовуються криміналістикою сучасні досягнення природничих і технічних наук.

Необхідно підкреслити, що всі методи криміналістики, які рекомендуються для практичного застосування у розкритті кримінальних правопорушень і особливо ті, що застосовуються у кримінальному судочинстві, повинні відповідати принципам науковості, надійності, економічності, безпеки, етичності. У світі цих вимог не можуть бути використаними у правосудді методи, що перебувають у стадії наукової розробки та перевірки, а також антинаукові, і ті, що принижують людську гідність [2].

Так, на думку В. Ю. Шепітька, найбільш визнаною є класифікація методів криміналістики за трьома рівнями: 1) методи діалектичної та формальної логіки; 2) загальнонаукові методи; 3) спеціальні методи криміналістики, де виокремлюються методи науки криміналістики та методи практичної діяльності, які безпосередньо використовуються оперативно-розшуковими працівниками, слідчими, прокурорами, адвокатами, суддями, джерелами формування яких є природничі та технічні науки [3].

При цьому варто зазначити, що з огляду на те, що криміналістика є окремою галуззю знань, то її власні методи щодо загальної класифікації методів пізнання можуть визначатися як окремонаукові. Водночас у класифікації методів криміналістики їх бажано визначати як спеціальні (власне, криміналістичні), підкреслюючи тим самим своєрідність цих пізнавальних засобів щодо сфери криміналістичних досліджень. Серед загальнонаукових методів, які, безумовно, пронизують усі напрями криміналістичних досліджень, особливо необхідно виокремити ті, що становлять основу для формування нових сучасних пізнавальних підходів. Ідеться передусім про формалізацію, системний, структурно-функціональний (структурний) та імовірно-статистичний методи. Так, формалізація як відображення змістовного знання у знаковосимволічному вигляді з метою виключення можливості для неоднозначного його розуміння слугує основою для впровадження в криміналістику основ алгоритмізації та програмування [4].

На базі системного підходу розроблено криміналістичну систематику [5] і здійснено побудову системи тактичних прийомів [6]. Структурний метод став підґрунтям для формування криміналістичної характеристики злочинів, а ймовірно-статистичний для з'ясування характеру взаємовідносин між її елементами [7].

Щодо окремо наукових (спеціальних) методів, то саме криміналістиці серед усіх наук правового циклу відведено функцію з трансформації, творчого перероблення й адаптації доробок різних галузей знань для створення нового наукового продукту і його впровадження у юриспруденцію. За образним висловом Р. С. Белкіна, криміналістика забезпечує «експансію» природничих і технічних наук у судочинство [8].

Також до інноваційних криміналістичних продуктів можна віднести розробки, зокрема нові розроблені або прилаштовані до потреб слідчої (судової) практики техніко-криміналістичні засоби, сучасні інформаційні технології, електронні бази знань, методи фіксації, аналізу й оцінки доказової інформації тощо. Прикладами інновацій у правозастосовній діяльності слугують ідентифікаційні біометричні системи за статичними та динамічними ознаками людини (системи електронної ідентифікації людини за біометричними ознаками: відбитками рук пальців, ознаками зовнішності,

рисунку райдужної оболонки ока, ДНК, ознаками ходи, почерку та ін.), автоматизовані робочі місця (зокрема, АРМ слідчого «Інсайт»), автоматизовані інформаційно-пошукові системи та бази даних («Слідча практика», «Слідчий прецедент») тощо [9, с. 40].

Вважається, що окремі галузі криміналістичної техніки та її структура сьогодні потребують удосконалення. Як свідчать літературні джерела, до структури криміналістичних методик переважно відносять традиційні галузі. До нетрадиційних галузей інколи включають криміналістичне дослідження матеріалів і речовин, криміналістичну вибухотехніку, фоноскопію та одорологію. І лише в окремих джерелах можна виявити окремі розділи або згадування техніко-криміналістичного дослідження електронних носіїв інформації, криміналістичного дослідження наркотичних засобів, сильнодіючих речовин, ідентифікації за ДНК, поліграфологію, аеровідеозйомку та ін. Водночас, як правильно зазначається у літературі (Р. Л. Степанюк, 2019), указані галузі нерідко взагалі не згадуються та не виділяються як складової у криміналістиці, хоча у сучасній правоохоронній практиці вони є одними з найбільш затребуваних [10, с. 162]. Сучасний розвиток науки суттєво впливає і на формування інноваційних напрямів досліджень у криміналістиці.

Реалії сучасності ознаменувалися тим, що світове співтовариство зіткнулося з однією з найнебезпечніших загроз останнього часу – епідемією коронавірусу COVID-19. Всесвітня організація охорони здоров'я в березні 2020 р. оголосила про пандемію через спалах коронавірусної інфекції, назвавши розповсюдження коронавірусу «надзвичайною ситуацією глобального масштабу». Як наслідок, епідемія коронавірусу COVID-19 і її наслідки суттєво вплинули на світову економіку, свідомість і поведінку людей, що зі свого боку змінило злочинну діяльність, діяльність органів правопорядку, національну безпеку держав у сфері охорони здоров'я й обумовило появу нових завдань і функцій криміналістики в умовах сьогодення. Під час пандемії сучасна злочинність останнім часом дещо видозмінилася: набула нових рис, тенденцій і характеристик. Практика показує, що в таких умовах значно скоротилася вулична злочинність, водночас різко зросла кількість кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які пов'язані з використанням інтернет-технологій. Значного поширення набуло шахрайство, що вчиняється організованими злочинними групами, яким притаманна «злочинна спеціалізація», чіткий розподіл функцій і нерідко міжнародний рівень зв'язків. Такі негативні тенденції в динаміці та структурі злочинності поставили перед криміналістикою нові завдання й додали функції, пов'язані із «соціальним замовленням» практики на пошук адекватних засобів, прийомів і методів протидії сучасним викликам злочинності [11].

Можна погодитися з думкою, що у криміналістиці повинна існувати система наукових положень, об'єднаних у криміналістичну теорію, що забезпечують перехід із системи наукового знання і запровадження їх у практичну діяльність з метою оптимізувати процес реалізації криміналістичних рекомендацій. Вважається, що така теорія може називатися криміналістичною інноватикою, її об'єктом є спеціальний вид діяльності – інноваційна криміналістична діяльність, а предметом виступати специфічні закономірності цієї діяльності. Криміналістична інноваційна діяльність як

самостійний об'єкт криміналістичних досліджень носить забезпечувальний (обслуговуючий) щодо діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Криміналістична інноватика є окремою галуззю наукових знань і тісно пов'язана із соціальною та юридичною інноватикою. Криміналісти вважають, що назріла необхідність розроблення криміналістичної інноватики як окремої криміналістичної теорії [12].

Враховуючи, що криміналістика серед інших суспільних наук, зокрема юридичних, порівняно є молодого наукою, а злочинність як явище завжди цікавила не тільки фахівців різних напрямів, але і всіх людей, розквіт цієї науки ще попереду. Людство стільки буде жити, скільки шукатиме методи і засоби боротьби зі злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук В. М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості і проблеми застосування. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 43. С. 146–151.
2. Спеціальні методи криміналістики. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/8-%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8> (дата звернення: 10.11.2021).
3. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. Криміналістика: підручник: у 2-х т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. С. 16–19.
4. Журавель В. А. Проблеми алгоритмізації та програмування розслідування злочинів. *Вісн. Акад. прав. наук України*. Харків: Право, 2008. № 2(53). С. 191–200.
5. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика. ЛексЭст, 2002. 336 с.
6. Шепітько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. Харьков: Оригинал, 1995. 200 с.
7. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособ. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 92 с.
8. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб пособие для вузов. 3-е изд., дополненное. ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. С. 152.
9. Юсупов В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 163–166.
10. Степанюк Р. Л. Структура криміналістичної техніки: шляхи удосконалення. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: матеріали Міжн.-правової конф., присвяченої 150-річчю від дня народження засл. проф. М. С. Бокаріуса*, м. Харків, 24 квітня 2019 р. Х.: Право, 2019. С. 162–163.
11. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
12. Шевчук В. М. Інноваційні напрями розвитку криміналістики. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній*

практиці: матеріали Міжнар. круглого столу, Харків, 12 грудня 2019 р. Харків: Право, 2019. С. 142–147.

REFERENCES

1. Shevchuk V. M. Innovatsii u kryminalistychnii tekhnitsi: suchasni mozhlyvosti i problemy zastosuvannia. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. 2020. № 43. S. 146–151.
2. Spetsialni metody kryminalistyky. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/8-%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8> (data zvernennia: 10.11.2021).
3. Shepitko V. Yu., Zhuravel V. A., Konovalova V. O. Kryminalistyka: pidruchnyk u 2-kh t. T. 1 / za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv: Pravo, 2019. S. 16–19.
4. Zhuravel V. A. Problemy alhorytmizatsii ta prohramuvannia rozsliduvannia zlochyniv. *Visn. Akad. prav. nauk Ukrainy*. Kharkiv: Pravo, 2008. № 2(53). S. 191–200.
5. Holovyn A. Yu. Kryminalistycheskaia systematyka. Leksŏst, 2002. 336 s.
6. Shepytko V. Yu. Teoretycheskye problemi systematyzatsyy taktycheskykh pryemov v kryminalistyke. Kharkov: Oryhynal, 1995. 200 s.
7. Kolesnychenko A. N., Konovalova V. E. Kryminalistycheskaia kharakterystyka prestuplenyi: ucheb. posob. Kharkov: Yuryd. yn-t, 1985. 92 s.
8. Belkyn R. S. Kurs kryminalistyky: ucheb posobye dlia vuzov. 3-e yzd., dopolnennoe. YuNYTY-DANA, Zakon y pravo, 2001. S. 152.
9. Yusupov V. Suchasni napriamy rozvytku kryminalistyky v Ukraini. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2018. № 3. S. 163–166.
10. Stepaniuk R. L. Struktura kryminalistychnoi tekhniki: shliakhy udoskonalennia. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: materialy Mizhn. pravovoi konf., prysviachenoj 150 richchii vid dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokarius, m. Kharkiv, 24 kvitnia 2019 r. Kh.: Pravo, 2019. S. 162–163.*
11. Tishchenko V. V. Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv: monohrafiia. Odesa: Feniks, 2007. 260 s.
12. Shevchuk V. M. Innovatsiini napriamky rozvytku kryminalistyky. *Innovatsiini metody ta tsyfrovii tekhnologii v kryminalistytsi, sudovii ekspertyzi ta yurydychnii praktytsi: materialy Mizhnar. kruhloho stolu*, Kharkiv, 12 hrudnia 2019 r. Kharkiv: Pravo, 2019. S. 142–147.

G. Didkovska, V. Pedan. Some Aspects of the Development of New Methods in Criminology

This article states that given that criminology is a separate field of knowledge, and its own methods for the general classification of methods of cognition can be defined as separate scientific. At the same time, attention is drawn to the fact that in the classification of methods of criminology it is desirable to define them as special, thus emphasizing the uniqueness of

Дідківська Г. В., Педан В. І. Окремі аспекти розвитку нових методик у криміналістиці

these cognitive tools in the field of forensic research. Among the general scientific methods, which certainly permeate all areas of forensic research, especially those that form the basis for the formation of new, modern cognitive approaches. We are talking primarily about formalization, systemic, structural and functional and probabilistic statistical methods.

Emphasis is placed on the fact that forensic methods are created and substantiated by the theory of forensics or borrowed and transformed by it specifically for the study of forensic objects. These include a variety of forensic photography, trasological, forensic ballistic and other methods. For example, in the field of forensic photography, methods of signaling (recognition), measuring, panoramic, stereoscopic, microscopic, large-scale and other types of photography, methods of photographic enhancement of color contrasts, methods of detecting texts that cannot be read.

It has been studied that in criminology there should be a system of scientific provisions, united in criminological theory, which ensure the transition from the system of scientific knowledge and their implementation in practice in order to optimize the process of implementation of forensic recommendations. It is seen that such a theory can be called forensic innovation, its object is a special type of activity - innovative forensic activity, and the subject is the specific patterns of this activity. Forensic innovation, as an independent object of forensic research, has a security (service) in relation to the activities of the investigation of criminal offenses. Forensic innovation is a separate field of scientific knowledge and is closely related to social and legal innovation. Forensic scientists believe that there is a need to develop forensic innovation as a separate forensic theory.

Key words: *criminology, research methods, crime, criminal offenses, judicial proceedings.*

Стаття надійшла до редколегії 10 січня 2023 року